

հակալուծեան երգ մ'երգեց. նոյնպէս վաղերիս
ծուեր զնելով սկսաւ լալ իր մտածած ոճրագոր-
ծութեան վրայ, և բովանդակ իր կեանքին մէջ
այս առաջին անգամն էր՝ որ դարձաւ իր հոգին
առ ամենակարող և ողորմած Աստուածն, որուն
վրայ բնաւ չէր մտածած

Շարադարիկի

Լ Է Ո Ր Ա Ր Տ Ի

Կ Ե Ն Ի Ս Տ Ա Յ (Ginestra)

ԿԱՄ

ԱՆԱՊԱՏԻՆ ԾԱՂԻԿԸ

« Զի սիրեցին մարդիկ զխաւար ա-
ռաւել քան զլոյս » . Յովն . Գ . 19 .

Հոս՝ ահաւոր, տաւրիշ
վեստով լերան կողին վերայ ապաւեր՝
Զոր ուրիշ ոչ մի թըփիկ, ոչ մի ծաղիկ
Զի բերկրեցներ, դուն կը սըփոես ժնակեաց
Երկերէդ շուրջ, ո՞վ քաղցրարդ կենիսոյս,
Երբնեի՞ գո՛ւ անապատով : Տեսայ ես
Պընընուած քու ճրդօտներովդ Նոյնպէս
Այն դաւառներն ամայի՝
Որք կը պատեն շուրջ այն քաղաքն՝ որ երբեմն
Էր թաղուհի մահացուաց,
Եւ իրենց ծանր ու լուռ տեսքովը կարծես
Կը վըկայեն, կը յիշեցնեն անցորդին
Հիշատայտակ պետութիւնն :
Արդ կը տեսնեմ հոս քեզ, տըխուր վայրերու
Եւ աշխարհէ լըքուածներուն սիրաւար,
Եւ խոշտանգուած բախտերու՝ նկեր կենակից :
Էին էին այս դաշտերն՝ —
Արդ անընդուն միտքով ցանուած լայնասփռ
Ու ծածկուած վիմաւորաւ լաւայով՝
Որ ճամբորդին ուղեբերուն տակ կը հընչէ,
Ուր կը ծուարի, ու կ'ոլըռուի արեւուն
Օմն, ուր ճաղարը ծանծ
Անձաւախտ դէպ իր իւշլուրին կը դառնայ, —
Դատապիտեանք զըւարթ, վայրեր մշշակուած,
Ուր գեղընցած հասկերն, և ուր հընչեցին
Արջառներու բընխիւններն .
Էին գրախներ, պալատներ,
Հըզօրներուն պարսպով
Ժամերուն հեշտ օժմարան .
Էին էին հըռականուն քաղաքներ,
Զորքս տուգեց բնակիչներով սիւսին
Ամբարտաւան լեռք՝ հընդէն կոկորդէն
Ժակթընով վեր՝ շանթեր, թոցեր երկնապալ՝
Արդ աւերակ կը պատէ շուրջն ամեն կողմ՝

Ուր դուն կեցած, ազնիւ ծաղիկ, զըրթէ
Կարեկցելով ուրիշներու ֆրանսերուն,
Կը բուրեւ վեր երկինքն իտտիկը անուշակ,
Որ կը սփռէ անապատն : Այն՝ որ սովոր
Է մեր վիճակը պանծացնել զովեստով,
Թող այս մարդերը զայ, տեսնէ թէ ո՞րքան
Սիրող բնութիւնն հոգ ունի մեր սեռին վրայ :
Եւ արդարակ չափով պիտի կըրնայ հոս
Գընահատել եւս զօրութիւնը մարդուն,
Զոր իր գայեակն ապառուս՝
Իր չըկարծած ժամանակ՝
Թե՛նթե . ցընցմամբ կ'ոլընչացնէ վայրկենի՝
Մը մէջ մասամբ, ու կըրնայ՝
Քիչ մ'աւելի ուժեղ զզոլորմամբ՝ յանկարծոյն
Քանդել գերփել համալուծել :
Ափունքներուն այս վըրան
Էն գրոշմուած մարդկային
Ազդին քախտերմ յառաջադէմ, մեծապանծ * .
Հոս Նայէ հոս ու գէմքդ մէջը տեսիր,
Ամբարտաւան, անմիտ դար,
Որ յարուցեալ մտածումէն
Մինչ այն ատեն զընուած ուղին թողուցիւր,
Ու քալելէր սեռս ընկերակ, հ
Նահանջիկ վրայ կը պանծաւ,
Ու կ'անուանես դուն զայն յառաջ ընթանալ :
Հանաբերդները բոլոր՝
Որոնց քեզ հայր ըրաւ զըմէն բախտն իրենց,
Եւ զառուան տղայութենէնըրդ, թե՛ն
Իրարու մէջ երբեմն ըզքեզ կը ծաղրեն :
Եւ այդպիսի ամօթով
Պիտի չի՞նքեմ գերեզման .
Եւ ինձ շատ հեշտ պիտի ըլլար
Ուրիշներու նըմանիլ,
Ու ցնորակոծ մըրցումով
Ականջներուդ երգս հանելի յորիւնէլ .
Առ մանաւանդ քամանանքն՝
Որ կուրծքիս մէջ կը խըտանայ քեզի գէմ,
Պիտի՝ ըստ կարի պարզեմ՝ յայտնի համարակ .
Թե՛ն գիտեմ որ մոռացման մէջ սուղուի
Ան որ եղաւ իր դարուն թակ ջախջախիլ :
Այս զըրկանքին վըրայ՝ դուն քեզի հետ
Վճահակից պիտի ըլլամ ես՝ մինչեւ ցարդ
Կը ծինադիմ ճարճաձայն :
Աշատութիւն կ'երազես,
Եւ մի եւ նոյն ժամանակ
Կ'ուզես դարձեալ ըստըրկացնել մըտածումն .
Որով միայն իւրեղճութիւնը գրեթէ
Մերկացանք մենք ի բաց, որով միայն է
Քաղաքակիրթ բարեբերու մէջ զարգանալ,
Որոնք միայն են լաւագոյն առաջնորդ
Հասարակաց բախտերուն :
Այսպէս ըզքեզ զըզմեհեցուց
Ճըշմարտութիւնն անագորայն վիճակն

* Տերենտիոս Մամիանիի է այս տողը :

Ու հէք վայրին՝ զոր մեջ տըւաւ բընութիւնն՝
Ուստի կընանկըզ վատաբար գարեւոյցից
Լոյսին՝ որ զայն քեզ յայտնեց.

Ու՛ գասալիք կը կոչեն
Դուռն վատ անոր հետեւողն,
Ու լոկ մեծանէճն զանի՛,
Ու խորամանկ կամ պանդոզը,
Կրողընով ինքզինքը եւ կամ ուրիշներն,
Ատողներն վեր կը դասէ ցեղը մարդուս:

Տըկարակազմ, չբըստ որ մարդը բընա՛
Թէեւ ըլլայ հոգւով վեհանձն ու վըսեմ՝
Ինքզինքը չի՛ յորժորդեր, չի՛ ալ կարծեր
Ուրեւով հարուստ կամ կարէնեղ.

Ու ծաղարկան շոգանքնը շ՛ընդողներ
Մարդոց սիջեւ՝ իրքը աւեր
Մեծապայծառ կեանքի ե քաջ արութեան.
Այլ թոյլ կու տայ որ՝ եւ առանց շիկնելու՝
Ուսէ, զանձէ հուրի ըլլալն իր երեսայ,
Ու կը խօսի անոնց վըրայ համարձակ,
Գնահատելով գործերն իր
Ինչպէս որ են իրապէս:

Արդէն ես չեմ կարծեր մեծանձն՝ այլ յիմար
Ան որ ծընած՝ մեռնելու, մնա՛ն վիշտերով,

Կ'ըսէ, ծընայ վայելքի.
Ու գարշելէ թուղթեր, բախտեր գերապանծ

Եւ իցընէ թուղթեր, բախտեր գերապանծ
Եւ նորապանծ երանութիւն՝ — զոր ոչ լոկ
Այս գունտն՝ այլ նշն իսկ երկինք

Կ'անգիտանան բոլորովին, — երկրի վրայ
Խոստանալով ժողովըրդոց՝ զորս յուզուած

Մոզուռն ալիքը մէկ, մէկ շունչն օդին ժանտ,
Բտորերկրեայ մէկ զղորդն այնպէս կ'եղծանէ,
Որ յիշատակն անոնց հազիւ կը մընայ:

Ազնուական է բնութիւն
Ան որ կ'իշխէ վերցընել

Մեհկանացու աշքերն իր
Հասարակաց հակառակորդն դեմ՝ ու առանց

Բան մը ստոյգէն զեղչելու,
Կ'խոստովանի՛ անկաշկեմ

Լեզուով չարիքն որ մեզ բաժնի տըրեւեցաւ,
Ու մեր վիճակը զաղփաղփուն եւ նըւաստ.

Որ կը ցուցնէ ինքզինքը մեն եւ արի
Չարակրութեանց մէջ, եւ որ

Եղբայրական բարկութիւններն եւ ոխեր՝
Դեռ աւելի ծանր այլ ամեն վընասէ՛

Ձի բարդեր իր թըլուստութեանց վըրայ հէք՝
Մեղադրելով մարդը ցաւին համար իր,

Ան կը փաթթէ յանդիմանք ճիւղը անոր
Որ մեղապարտն է իրապէս, եւ որ է

Մահացուաց մայր՝ ծնընդամբ, կամքովը՛ մօրուս:
Չայս կը կոչէ թընամի,

Եւ մարդկային ընկերութիւնն ասոր գէմ՝
Համախըմբուած մըտածելով իրաւամբ

Եւ կանուխէն կազմակերպուած, կը կարծէ
Բաւոր մարդերն իրարու հետ դաշնակից,

Ու կը փարի անկեղծ սիրով ամենուն,
Ու հէք վայրին՝ զոր մեջ տըւաւ բընութիւնն՝

Հըզօր եւ կազմ՝ օգնութիւն

Հայտնութիւնով եւ սպանելով փոխադարձ
Վըտանգներուն եւ անկուրծեանց մէջը բուռն՝
Հասարակաց կըռիւխ:

Եւ զինել աջը մարդուն փնա գործելու,
Կըրցոցին թակարդ լարել ու կափուլ,

Ան կը թըլէ իրեն այնպէս խօսական,
Ինչպէս ըլլար պիտի խազմին մէջ եթէ՛

Շըրիպատուած հակառակորդ բանակով,
Խառնուողին էն տաքնապալից տաքերուն

Թըշնամիները մոռնալով, բընալէր
Բարեկամաց հետ դըժընդակ կոխներու,

Ցանէր փախուստ ու սուրով շանթ թօթափէր
Իր սեփական մարտիկներուն մէջ, երբոր

Այս աստուծաշնչն ըլլան՝ ինչպէս որ եղան՝
Յայտնի ռամկին, ու այն ստրասփը որ նախ

Դեմ ամբարիշտ բընութեան
Չօրցըր մարդիկն ընկերական շըղթալով

Դանապ մասամբ շնորհիւ ըստոյզ գիտութեան,
Փաշաքային կենցաղն ուղիղ եւ պարկեշտ,

Ուսարգարութիւնը բարեպաշտ՝ ունենան
Պիտ՝ այն ատեն ուրիշ արմատ, եւ ոչ թէ

Թաւութիւնները գոռոզ.
Ուր հաստատուած է ուղղութիւնը ռամկին

Եւ կը մընայ սովորաբար ի հաստոյ,
Ինչպէս կըրնայ մընալ անի որ ունի

Մոլորութիւնն իր աթոռ:
Գիշեր ատեն ես կը նշտոխմ շատ անգամ

Ամայի պս ափերուն վրայ, զօրս ի թուի
Կ'համակէ քար գարձած ալիքն, ու կարծես

Թէ վէտ ի մեռ կը ծեփայ.
Եւ կը տեսնեմ՝ որ տըխրամած դաշտին վրայ

Ջինջ կապոյտին մէջ վերէն
Կը նըլըզնեն աստղներն,

Որոնց կ'ըլլայ հայելի ծոփն հեռուէն,
Եւ շուրջ տշխարհը բոլոր

Պարապութեան մէջէն վըճիտ երկընքին
Կը փալկակէ կայծերով:

Ու կը յառեմ աշքերս երբ այն լոյսերուն՝
Որը կը թըլէն կէտ մ'իմեծի,

Եւ են այնքան անհուն՝ որոնց քով իրաւ
Կէտ մըն են ծոփն ու երկիրս,

Որոնք ոչ լոկ մարդուն, այլ պս գունտին իսկ՝
Ուր մարդն ոչինչ է՝ անծանօթ են ընաւին.

Ու կը տեսնեմ՝ երբոր բոլորն աստղերու
Անհունին մէջ գեռ աւելի հեռաւոր,

Որը մեզ ամպի պէս կ'երեւան, որոնց ոչ
Մարդն ու երկիրը իմային,

Այլ մեր աստղերը բոլոր,
Անհուն՝ թըռով եւ զանգուածով, արեգակն

Աւ միտախն ոսկի, են կամ անծանօթ,
Կամ կ'երեւան ինչպէս իրենք պս երկրին՝

Կէտ մը լուսոյ միգամբ,
Այն ատեն ինչ կը թըլէ, մի գու սերունդ

Մարդկային իմ մտածութիւն:
Եւ յիշելով վիճակդ հոս վարը՝ օրուն

Որ հեռուէն ստուերին մէջէ կը կարմրէ,
Ու կը ներկէ շուրջ շրջակայքը բոլոր.
Այսպէս բնութիւնն՝ անգիտակ,
Մարդուն և իր հին անուանած դարերուն,
Եւ պապերն վերջ թոռներու յարգման,
Կը մընայ միշտ կանաչ, և կամ մանաւանդ
Կը յառաջէ այգեան երկար բնթաղքով,
Որ հաստատուն կը թըհի:
Կ'իյնան թաղերն անդին, կ'անցնին ազգ, լեզու,
Ան շի տեսներ զայն, ու մարդն
Անանցութեան պարծանքն անձին կը շարթէ:
Իսկ դու, հեղին կենդանայ,
Որ թուփերովդ հոտաւետ
Կը զարգարես մերկ կողոպուտ այս դաշտերն,
Անգութ ու մին ասիկ պիտի դուն ալ մեռնիս
Ըստորերկրեայ կերակին:
Որ դառնալով վաղ իսկ ծանօթ տեղէ իրեն՝
Պիտի կակուզ մաշանալուով քու վըրան
Փռուէ ազաւ վերարկուն,
Ու մահաւոր բեռնաւ տակ
Պիտի ծըռես անմեղ զլէշիկդ՝ հեզաբար.
Բայց մինչեւ ան ստան պիտի լեզբօքիս
Ձուր՝ ապագայ բընաւորին դուն առնէս
Պաղատելով վատաբար.
Ոչ ալ շաբաւ զոռոգութեամբ պիտի գուն
Վաղես աստղերը դէպ ի շեշտ, և ոչ ալ
Անապատին վըրայ, ուր գուն դիպումածով
Թէ՛ բնակութիւնդ ու թէ՛ ծնունդդ ունեցար.
Բայց աւելի իմաստուն,
Եւ աւելի հըզօր քան մարդը եղար,
Որովհետեւ քու բողբոջներդ տըկար՝
Չընթածեցիր բախտին և կամ քու ձեռքով
Անմահութիւն ըզգեցած:

Թրգմ. Հ. Ա. ՂԱՅԻԿԵՆՍ

Թ Ղ Ք Ա Կ Ց Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն ՀԱՅՃԱԿԱՆ ՃԵՄԱՐԱՆԻ

«Սոյրհանգակ»ի 2294 թուին մէջ՝ Գ. Գուր-
գէն «Ուղղագրական» հատուած մը կը նուիրէ՝
լրագրութեան մէջ մուտ գործած լեզուական
սխալներուն: Ի միջի այլոց՝ կը հանդիպինք նաև
հետագայ դիտողութեան.

«Գաղղիերէն académicien և académique ծա-
նօթ բառերը, որ ունին հարկաւ տարբեր նշանա-
կութիւն, իրար շփոթելով՝ կը թարգմանեն հա-
ւասարապէս ակադեմիական, մինչդեռ առաջինը
թարգմանուելու է ակադեմիկական, և երկրորդը
միայն՝ ակադեմիական: Չեմ գիտեր թէ մեր ա-
կադեմիկականը կարծեքն ինչ է այս մասին»:

Հայերէնի մէջ գոյութիւն ունի իկկան ձեւով
ածանց մը, ոչ միայն այն բաղադրեալ բառերուն
մէջ՝ որոնց արմատն արղէն իկ ձայնն ունի, (Հմմտ.
Երկդ-հան, Պաղղիկ-հան), այլ և իբրեւ համա-
պատասխանող յս. օւօրի, և ֆր. — icien. (հմմտ.
Պերիպատիկան — περίπατος, péripatēticien.
Պերիպատիկան գործածած են Էդնիկ և Եսեւ-
բիս: Հմմտ. և զմուտիկան, և այլն):

Ըստ այսմ՝ Գ. Գուրգէնի առաջարկութիւնը
կը համաձայնի հայ լեզուի պահանջներուն:

Այլ է խնդիր՝ թէ պէ՞տք է արուեստական
համաձայնութիւն մը գոյացնել — ի սէր յստա-
կութեան—իստ ածանցը՝ միշտ իկ թարգմանելու,
և, գաղղիերէնի դրութեամբ՝ հաւ յաւելուածն
ընելու՝ այս ինչ արուեստը կամ գիտութիւնն
ունեցողները նշանակելու համար: Բայց ըստ
այսմ՝ Académique պէտք է ըլլար Ակադեմիկ,
(ոչ Ակադեմիական) և Académicien՝ Ակադեմի-
կան:

Սակայն այսպիսի համաձայնութիւն մը գո՞ւուա-
րին է կազմուիլ, քանի որ

Ա. Այդ դրութիւնը բոլորովին այլազգի պի-
տի ըլլար իր ծագումով.

Բ. Իկ ածանցը իր փոքրկացուցիչ պաշտօն-
ներն ունի և կարելի չէ զինքը նոր պաշտօնի
հրաշխիքի, Politique բառը կարելի է ֆաղաբիկ
թարգմանել փոխանակ ֆաղաբականի, կամ քա-
ղաքագիտութեան...

Գ. Physicien բառի համապատասխանող է
հայերէնի մէջ՝ Բժիշկ (φύσις-օւօր = φύσις ձեւէն)
և ոչ Բժշկական, ինչպէս պիտի ըլլար եթէ բա-
ցարձակ կանոնով մը՝ — icien միշտ — իկկան
թարգմանուէր:

Տեսնենք այժմ—ական ածանցի գործածու-
թիւնը:

Հա կարող է թէ՛ գոյականներ կազմել (Զօր-
ական, Պաղատական), և թէ՛ ածականներ (տի-
րական, աստուածական, և այլն):

Ըստ այսմ՝ Ակադեմիական կարող է նշանակել
թէ՛ Académicien և թէ՛ Académique:

Լեզու մը կարող է երկու իր՝ միեւնոյն բա-
ռով բացատրել, մինչդեռ ուրիշ լեզու մը, աւելի
բաղադար, իրերուն թուովը՝ բառեր կրնայ ունե-
նալ: Անհրաժեշտ չէ Académicien և Académique
բառերը շփոթիլ — ինչպէս հարկ էր տեսնայ
մեծարդոյ Գ. Գուրգէն — Ակադեմիական բառը
թէ՛ իբրեւ գոյական՝ և թէ՛ իբրեւ ածական գոր-
ծածուելու համար:

Ունինք սակայն ածանց մը՝ Եսև, որ կարող է
հաւասարապէս գործածուիլ թէ՛ քննադանական (Կա-
միկոնեան) թէ՛ գաղափարական, (Պաղղիեան,
Պօղոսեան, Ալօղոսեան) և թէ՛ տեղական (Խոտա-
լեան) յարնութեանց համար:

Եթէ անհրաժեշտ նկատուի առանձին ձեւեր
յատկացնել Académicien և Académique բառե-
րուն՝ ահաւասիկ Ակադեմիական և Ակադեմիկական
ձեւերը: Ակադեմիկական բառը, կուստադրոյի իմաս-
տով, աւելի դիրքագործածելի է անշուշտ քան
Ակադեմիկականը, և օրինաւոր է՝ արմատը (Ակա-
դեմոս) յատուկ անուն մ'ըլլալով, Բայց քանի
որ գեղեցիկը կը փնտռուի և ոչ թէ հինը, քանի